

gospodarske, obertnijske in národske.

Izhajajo vsako sredo in saboto. Veljajo za celo leto po pošti 4 fl., sicer 3 fl.; za pol leta 2 fl. po pošti. sicer 1 fl. 30 kr.

V Ljubljani v sredo 2. januarija 1856.

Pripomočki zoper dragino.

Od dragine današnjih dni govori vès svet. Pametni možje pretresajo to reč v političnih in gospodarskih časnikih in terdijo, da te občne nadloge ni kriva tako imenovana smešna odertija žitarjev, ampak slabe letine zaporedoma več lét, bolezen krompirja, kuha žganja iz žita, obilniša potreba živežev, vojska in pa manjša cena papirnatega dnarja.

Tako začena časnik štajarske gospodarske družbe svoj sostavek pod gori postavljenim nadpisom, in ker smo že tudi mi marsiktero besedico pregovorili o dragini v teh listih, bomo poslovenili svojim bravcem tudi ta sostavek, ker obsega veliko veliko zlatih resnic.

Ne bomo se pa — pravi pohvaljeni list na dalje — spušali v pretresovanje ravno omenjenih vzrokov dragine, ker prazne besede nič ne pomagajo in tudi v prihodnje pomagale ne bodo za odvernjenje dragine; mi bomo to reč djansko pred se vzeli in si prizadjali pripomočke pozvediti: katerih naj bi se gospodarji in vladarji poprijeli, da se po naravni in gotovi poti ti nadlogi v okom pride kar je moč.

Začeli bomo prvič od tega: kaj naj storijo gospodarji (kmetovavci *), da odvernejo, kar je moč, nadloge, ki izvirajo iz dragine?

Dva pripomočka sta gotova odvracati pomanjkanje: varčnost (šparovnost) in pa skerb pomnožiti pridelke. Slišimo že nekatere hrup zagnati: „šparaj, šparaj, če nimaš s čem!“ Nikarte, prijatli! tako hudo; mi se čemo prijazno pogovoriti in do dobrega pretresti vse, in spoznali bote, da se pri poljskem in domačem gospodarstvu še vse premalo varčno ravna, in da veliko veliko v zgubo gré, kar bi se lahko prihranilo.

Poslušajte me!

1. Sejete še zmiraj z roko in seme z brano podvlačvate. Na milijone žita gré pri tem v zgubo, in prav po pravi besedi mečete žito preč in ga tako zamečete sila veliko; seme ne pride lepo globoko pod zemljo; veliko ga ostane na verhi, da ga tiči pozobljejo ali mraz vzame, ker pozebe.

Bomo prevdarili te napake bolj na drobno.

Naše cesarstvo ima 36 milijonov oralov (johov) polja; če postavimo, da le polovica tega zemljiša ali 18 milj. oralov se

*) Memo gredé rečemo, da radi rabimo besede „gospodár“, „gospodárski-a-o“, „gospodarstvo“ za to, da s tem naznanjamo, da sestavki prvih strani našega lista niso pisani samo za naše brave kmečkega ali kmetiškega stanú, temuč za vsacega posestnika zemljiš, naj je na kmetih ali v mestu. „Kmet“, „kmetija“, „kmetovati“ ima navadno pri nas ožji pomen, kakor je po zapopadku naših gospodarskih sostavkov, ki se ločijo od sostavkov družih „landwirthschaftlicher Zeitungen“. In v tem, da so v domačem jeziku pisane, za grajšake ravno tako kakor za kmeta. Tudi c. k. gospodarska družba česka imenuje svoj v českem jeziku izdajani list „hospodarské noviny“ in društvo gospodarsko za Horvatsko in Slavonijo svoj list „gospodarski list“. Ravno tako smo tudi nadpis „rokodelsk“ že davnej premenili v besedo obširnešega pomena „obertnijsk“, ker „rokodelstvo“ (Handwerk) se loči od „obertnijstva“, „obertnije“ (Gewerbe): „obertnik“ je vsak, ki obrača kako sirovino v izdelano blago in to v kupčijo; tedaj je tudi fabrikant obertnik, rokodellec pa se ne more imenovati, če ravno je rokodellec tudi obertnik. Toliko v razjasnjenje prijatlom, ki so nas zavolj teh besed že interpelirali; v vsem je prav, da se porazumimo. Vred.

obseva s pšenico, režjó, ječmenom in ovsom, se za seme vsako leto naj manj potrebuje 54 milijonov vagánov (mecnov) žita.

Če pa se seje s sejavnico (mašino), se pri vsakem oralu prihrani en ali poldrug vagán semena. Recimo pa, da se ga prihrani le en vagán, tedaj znaša to za vse cesarstvo 18 milijonov vagánov žita ali 72 milijonov forintov (goldinarjev), ktere vsi gospodarji skupaj vkradejo celemu premoženju in po tem takem tudi sebi, ker 18 milijonov vagánov s svojo lastno roko zamečejo.

To, prijatli, je gotovo, kakor amen v Očenašu, in kdor ne verjame, naj gré, da se z lastnimi očmi prepriča, gledat take njive, ktere so bile s sejavnico obsejane, pa ne z roko; žito se vse bolje ukorenini, lepše in čversteje raste in večji pridelk donaša. Saj že to sama pamet dá, da vsako zernice, v pripravno globokost položeno, gotovše klije, bolj močno raste in več rodi. Le mašina zamore to delo opravljati za vsako zerno enako in prav, kakor gré. Naj naredí, če kdo more, s prosto roko verste enako ravne in enako globoke kakor z mašino! Rěči skor smemo, da sejavnice žito sadé, in kar se sadí, je vselej bolj varno spravljeno, kakor kar prosta roka okoli meče ali seje.

Skušnje s sejavnicami so vendar tako očitne, da jih vsak lahko z roko potipa; zato ni zapopasti, kako da je mogoče, da gospodarji večjih zemljiš in da občine (soseske) nimajo že povsod sejavnic, da bi si ž njimi pomnožili pridelke in bi se po vsem cesarstvu prihranilo na milijone vagánov žita.

Pravijo sicer nekteri gospodarji, da na naravnih zemljiših in na debeli zemlji niso sejavnice za rabo; al to ni res; skušnje kažejo vse drugač.

Sejavnica veljá pri Vonihru v Gradcu (Murvorstadt, Josefigasse) 66 fl. 40 kr. in pri J. Rošger-u pri sv. Marjeti (St. Margarethen an der Raab) 65 fl.

Kdor ima, na priliko, le 16 oralov njiv za žito, temu se s samim prihranjenim semenom mašina že prvo leto splača, ako se cena žita imenovanega čveterega, eno k drugemu, le po 4 fl. vagán rajta.

Res je, da stara navada je železna srajca; al pamenten gospodar se bo skušil znebiti take srajce, ki ga preveč gara, in si omislil drugo, ki jo lože nosi. (Dalje sledí.)

Nove skušnje z lanénimi in ogeršičnimi préšami.

Med vsimi préšami, ali, kakor drugod pravijo, med vso pèrgo (Oelkuchen) so za gospodarstvo lanéne in ogeršične naj bolje, ker se živina po njih ne le dobro spita (odebeli), temuč tudi dobro molze. Vendar ni vse eno: koliko naj se jih dajè živini, in na to mora gospodar paziti. Ogeršično seme ima zraven prijetnega olja tudi neko ojstro stvar v sebi, ktera ostane po izprešanem olji v pergí in se po duhu spozna. Ta ojstra stvar se ne dá prekuhati v želodcu in gré z blatom vred od živine, tako, da začno živino nogé boleti, ako se ji preobilno pokladajo préše in ona potem v takem ojstrem in razjedljivem gnoji dolgo stojí. Če pa se jih ne poklada (futra) preveč, je očitno, da krave več molzejo po njih, in da ima mleko več smetane, ker

gospodarske, obertnijske in národske.

Izhajajo vsako sredo in saboto. Veljajo za celo leto po pošti 4 fl., sicer 3 fl.; za pol leta 2 fl. po pošti, sicer 1 fl. 30 kr.

V Ljubljani v saboto 5. januarija 1856.

Mešana gnojna štupa.

Na Dunaji je fabrika gosp. C. F. Mally-ova, ki nareja mešani gnoj v podobi štupe (moke) iz kervi, mesa, kostí, rogov, parkljev in kopit, dlake, šetín, perja, pepéla, sáj, cunj, črésla, katrana, amonjakove vode, spodiuma, cestnega blata, človeškega in živinskega blata vsake sorte in scavnice.

Profesor in kemikar c. k. deželne sodnije V. Klecin-ski, ki je to mešanico na drobno preiskaval, hvali to moko za prav tečen gnoj, kterega 2 centa toliko zalezeta kolikor en cent guana (znanega peruanskega tičjeka); ta gnoj je pa osemkrat bolji kup od guana. Cent velja 1 fl. 30 kr.

Priporoča ga fabrika za vsaki pridelk, posebno pa za peso, repo, hmelj, deteljo in vinograde.

Potrebuje se te štupe, ki je brez duha, le 3krat ali 4krat več kakor semena; 10 do 12 centov je je dosti za oral; podorje se ali pa s semenom vred podvleče; pa tudi čez setev, ko že kalí, in po senožeti se zamore potrositi.

Dalje ta gnoj omenjena fabrika tudi priporoča za tega voljo, ker zatara vsake baže merčes v zemlji.

Pošilja se, kdor ga naročí, v sodcih ali žakljih, ktere fabrika tudi nazaj kupuje, ako niso preveč poškodovani.

Naročila se pošiljajo na Dunaj pod nadpisom: „An die priv. erste österr. Kompost-Düngermehl-Fabrik von C. T. Mally et Comp. in Wien, Hafnersteig Nr. 710“.

Na prošnjo fabrike, naj bi razglasili to tudi po „Novicah“, smo naznanili ta oklic gospodarjem, ki morebiti žele poskusiti to mešanico.

Pripomočki zoper dragino.

(Dalje.)

2. Vidili smo dozdej, da se s sejavnicami zamore veliko prihraniti (prišparati). Pa tudi z mlativnicami, to je, z mašinami, ktere same mlatijo, se dá to doseči.

Niso pa vse mlativnice po eni osnovi napravljene. Recimo, da imajo gospodarji Hensmanovo mlativnico, ktero gonita enojni vleček (Göppel) in pa ena živina, in kteri strežejo 4 delavci. Znano je, da vsako uro omlati ta mašina 2 kopi (Schober) žita. Postavimo sedaj, da na 100 oralih polja se je pridelalo 1000 kóp, in da vsaka kopa daje le po poldrugi vagán. S Hensmanovo mašino se bo imenovanih 1000 kóp v 50 dnéh omlatilo, in stroški bojo 100 fl. za 4 delavce, po 30 kr. na dan, 75 fl. za živino, po 1 fl. 30 kr. na dan; če zraven rajtamo še 30 fl. za mašino vsako leto, in pa 10 fl. za mazilo mašine in druge stroške, — znese vse to skup 215 fl.; po tem takem pride na vsaki omlateni vagán ali na 2 mernika 8 krajc. in pol.

Če pa imenovanih 1000 kóp omlatijo 4 mlatiči in če prejmejo za mlatvo brez hrane (košte) vsaki dvanajsti vagán, bojo stroški mlačve znesli 125 vagánov žita ali pa 500 fl., — če vagán žita cenimo počez na 4 fl. — ali pa 20 kr. za vsaki omlačeni vagán.

Z mašino se tedaj memo mlatičev prihrani po tem takem 285 fl.; pri tem pa še ni to v rajtengo vzeto, kar se po mašinah več namlati. Na grajšinah kneza Esterhazy-a

na Ogerskem so skušali to natanko zvediti: ali se z mašinami kaj več namlati in koliko več, in zvedili so po teh skušnjah, da pri vsacih 100 kopah se namlati 10 vagánov več, to je, pri eni kopi, če daje po poldrugem vagánu, deseti del vagána več, tedaj pri 1000 kopah 100 vagánov ali 400 fl. Recimo pa, da se pri eni kopi le dvajseti del vagána več namlati, tedaj znese to pri 1000 kopah 50 vagánov ali 200 fl. Če ta prihranek k zgorej prihranjenim 285 fl. prištejemo, znese celi prihranek 485 fl.; s temi pa sta se že mašina in vleček popolnoma splačala.

Obertnimo sedaj ta prihranek na celo poljedelstvo našega cesarstva, in recimo, da le 18 mil. oralov poljá se obseva z žitom in da vsako leto se ga pridela 180 milijonov kóp ali 270 milijonov vagánov, ktero se z mašinami omlati z 38 milijoni in 700.000 fl., z mlatiči pa z 120 milijoni fl.

Če bi tedaj vsi gospodarji našega cesarstva žito z mašinami mlatili, bi si prihranili vsi skupaj 81 milijonov in 300.000 fl. na mlatnini, 48 milijonov dní bi zamogli mlatiči za kakošno drugo delo biti, in 9 milijonov vagánov žita v ceni za 36 milijonov fl. bi se več namlatilo, tedaj dobiček vsega tega bi znesel na leto za vse cesarstvo več kot 117 milijonov fl.

To je pač lep znesek! Nikar naj nihče ne misli, da to je le lepa rajtenga na papirji, pa prazna reč v resnici. Tudi tisti, ki po nepotrebnem zameče na dan en krajcar, ne porajta, da je zavergel leto in dan 6 fl. in 5 krajc. Enega krajcarja ne porajta; če bi pa imel 6 fl. preč vreči, jih bo le vendar pogledal, preden jih bo zavergel.

Mi pa še pri uni rajtengi gori nismo rajtali, kar se dá z boljimi mašinami še bolje opraviti, kakor je Hensmanova.

Da bi se v našem cesarstvu v obče (sploh) napravile mlativnice, je prav lahko mogoče, ker v večjem delu naših dežel še niso zemljiša tako na drobno razdeljene, da bi ne bilo posestnikov z večjimi zemljiši, ki bi imeli malim kmetom v izgled biti in kteri bi si lahko omislili take mašine, da bi sami svoje žito z njimi mlatili, pa jih proti primernemu plačilu tudi svojim sosedom izposojevali in si s tem marsikaj zaslužili. Saj na Štajarskem že vidimo, da kmetje tam pa tam svoje žito po dve uri deleč vozijo k mlačvi z mašino, če ondi zamorejo tudi koj omlačeno žito izčistiti (na pajtel djati); za mlatvino odrajujejo trinajsti vagán omlačenega žita.

Tudi občine (soseske) bi se lahko združile in si skupaj napravile takošno mašino, ktera bi vsim sosesčanom mlatila žito, zraven pa še proti plačilu drugim. Dobiček bi bil gotov.

Res čuda je, da poljedelstvo naprej spraviti je tako težko! Če bi naši obertniki in rokodelci še zdaj vse po stari šegi delali, kaj bi počeli? Le poljedelstvo se ne dá omajati od starega kopita, čeravno je zemlja tista stvar, s ktero se dá z umnostjo naj več storiti.

Pa morebiti se kteremu gospodarju mlatiči smilijo, ki bi potem ne imeli nobenega zaslužka. Al ne vémo se spomniti, da bi bil kadaj kak gospodar se pritožil, da so delavci predober kup; vsi vpijejo le zoper presilno dnino. Če mlatičev ne bo potreba, bojo že drugih del

si iskali in jih tudi dobili. Tudi domači družini ne bo drugega dela manjkalo.

Če bi se v našem cesarstvu vse žito z mašinami mlatilo, in sicer s takimi, ktere vsaki dan 40 kóp ali 60 vagánov žita omlatijo, in 100 dní skozi celo leto mlatijo, bi se za vse naše cesarstvo potrebovalo 45.000 taci h mlativnic, da bi se vsako leto pridelk od 18 milijonov oralov polja omlatil. (Dalje sledi.)

Natoroznanstvo in ljudska omika.

Spisal Šimen Šubic na Dunaji.

2. pismo.

Dandanašnji vsak po svojem stanu večje ali manje potrebe s tem odpravlja, kar mu pride iz neutrudljivih rok natoroznancov. Toliko bolj čudno je tedaj, ako dan današnji, ko nas vodi vodni sopar in nam dopisuje bakrena struna, se tam pa tam čujejo glasi, da je uk natoroznanstva zopern kersanski veri!

Preden kaj več od tega povem, ne bo škodovalo, če enmalo razjasnim, kar je bilo v kratkem že zgorej rečenega, pravi namen in cilj in konec vsih ukov, ki se pečajo z natoro in s spoznanjem Božjih postav v stvarjenji.

Kakor deleč nas pelje zgodovina nazaj v stare čase, povsod se vidi, da je že duh starih narodov ogledoval natorne prikazke. Nekaj malega jih je prav spoznal, drugih pa ni mogel zapopasti; bil je še premlad, živel je v svojih otročjih letih, učil se je še le govoriti z natoro, kakor se dete uči od matere jezika. Toliko se pa vidi povsod, da ga je to premišljevanje opominjalo skrivnost Višjega Bitja, ki ga je častil pod raznimi podobami, dokler se ni toliko očistil, da je spoznal enega Boga, stvarnika vesoljnega sveta. Že v tistih starih časih slišimo od mož, da so se pečali s premišljevanjem Božjega stvarjenja. Toliko je imel bistri duh veselja do skrivnost, ki jih je Bog v svojem stvarjenji vrečil, da so modri možje tistega časa brez razločka natorne prikazke razlagali. Aristotela samo tukaj omenim; njegovo modrovanje, to je, premišljevanje in razlaganje natornih zapopadkov, je veljalo, če prav nekaj vredno, še dolgo po Kristusovem rojstvu. V Italii so bili njegovi uki na papeževo povelje kot naj boljši v šolah vpeljani. Da se pa tisti narod, ki je imel le skerbí za posvetno blago, ni podstopil premišljevanja natornega, vidimo pri Rimljanih, ki so se še le jeli natoroznanstva poprijemati, ko je že pešala njih posvetna oblast. To je poterjeno v dogodbah tistega ljudstva, ki mu je že zdavnej ura odtekla.

Iz tega se pač jasno vidi, da posvetnjaki niso za natoroznanstvo. Bilo je med starimi narodi sploh toliko več natoroznancov, kolikor boljega duha je bil narod. Gerški begúni so zanesli na Laško dela bistroumnih mož svojega naroda; tam so se pa zanemarjene po tamnih luknjah valjale, in tako so do nas prišle. Z Arabci se je še enkrat posvetila luč lepih ukov, pa je kmalo ž njimi prešla. Tema je nastopila; pravde so se začele za prazne besede, namesto da bi se bil v božjem stvarjenji iskal ključ k pravem spoznanji. To je terpelo noter do 13. stoletja. Možem, ki so se v tem času podstopili premišljevatí stvarjenje, ni bilo za posvetne časti ne za telesne dobičke. Kdo bi kaj tacega tudi terdil! Saj lahko vsak spozna, če si je Kopernik pri svojem spoznanji, da se zemlja vertí okoli sonca, večidel le nasprotnikov na glavo nakopal, da mu to ni nič dobička neslo. Če je tako, zakaj pa ni molčal? — bojo rekli tisti, ki ne vejo večje natoroznanske resnice kot te, da je trebuh pod ustmi, v trebuhu pa želodec, ki hoče jesti imeti. Bil je mož, ki ga je gnal čisti duh k premišljevanju, in sicer zatega volja, ker je stvarjenje samo po sebi delo Božje modrosti ter nam, nikdar ne nasprot naukom izveličavnega sv. kristijanstva, kaže poti, ki naj bi jih hodil naš duh, da se približuje k spoznanji tistega Bitja, ki je vse vstvaril. Nastopil je pozneje Kepler, ki

se je neutrudno pečal s spoznavanjem skrivnih postav, ki se razodevajo med svetovi na nebu. Kdo mu je kaj obljubil, če spozna te postave? Nobeden; — saj mu še tega niso plačali, kar si je z učiteljstvom zaslužil. On, ki je živel v žalostnih časih tridesetletne vojske, je bil vès zamaknjen v ogledovanji višjih skrivnost; saj na zemlji ni imel drugega kot pomankanje, ter se je v duhu tje obračal, kjer je pozabljal posvetne nadloge. — Kaj je prestal Galilej, ko se je podstopil Kopernikovega spoznanja; vedil je, da mu bi bilo boljše tihemu biti, toda duh mu ni tega pripustil, da bi ne bil naznanil ljudém resnice, ki jo je spoznal; niso ga strašile tudi grozovite ječe Benečanov.

Starozgodovinski pomenki.

O indoslovanski božici „Kalanda“, „Koleda“.

Spisal Davorin Terstenjak.

(Konec.)

Tudi Slovani poznajo zimsko sončno dete Koleda. Na koroških rimskih kamnih še nahajamo lastno ime Kalandina ¹⁾, kar pričuje, da so stari Slovenci še izgovarjali Kalanda, Kalenda. Saj še po pohorskih in koroških planinah govorijo: kalendnica, kalendniki. Ako severni Slovani to božanstvo poznajo v srednjem spolu: Kolado, ni to prava oblika, temoč je po pozabljeni izvorni „Kalenda“ postala.

Na Štírskem se božični prazniki velijo tudi koledni prazniki, ker praznik rojstva Zveličarjevega ravno v čas pada, v katerem so stari Slovenci častili rojstni dan nepremagljivega sonca, kadar je sončno dete Kalenda se rodilo in s Kršna — Kresom, Kersnikom se združevati začenjalo. Da je tudi pri njih, kakor pri Egipčanih, Perzijanih in Rimljanih ta čas bil čas veselja, poterjujejo koledni prazniki in pesmi kolednikov, kateri še današnji dan, pa v lepšem kersanskem pomenu, veselice in zdravice popevajo.

Kadar je zima minula in jaro toplo sonce svoje gospodarstvo začelo, so tudi stari Indi ta spremin zaznamovali. Zato imajo sledečo mitologiško basen: Ravana, nar višji nočnih duhov in orjaški kralj otoka Cejlona, pred katerim, kjer koli se je pokazal, sta bežala sonce in ogenj, je Rama-tu lepo ženo, z imenom Sita, odpeljal. Rama vstane in se tri dní vojskuje z Ravanom, kteremu je Brahma medvedovega kralja Džambuvana v pomoč poslal, dokler ni Rama premagal in Site odpeljal.

Ravana pomeni černi (primeri latinsko raven), toraj je osebljena (personificirana) tamà. Bil je kraj cejlonski, kjer sonce kot na naj skrajni meji Indije zahaja in se v morje vtoplja. Rama pomeni po Paulinu tudi bel, svetel, ravno to tudi pomeni Sita, ali Sida — latinskemu sidus. Medved je simbol zime. Zmisel cele mitologiške basni je toraj: Mladoletno sonce se vojskuje z merzlim zimskim in premaga ²⁾. Drugi razlagajo ime Sita po: „die in der Furche gefundene“, toraj rešenje Site iz oblasti Ravanove pomeni mladoletni čas, v katerem se spet poljodelstvo začinja. Zato Rama ima plug v rokah in se velí Halabrith, ravno tako tudi severnoslov. Radogost — Ratibor.

Na nekem lepem koroškem rimsko-slovenskem spominku nahajamo ta boj zimskega sonca z mladoletnim lepo izrazen. Rama — Radogost, Radoslav, Radomar, Radomer strahuje z bičem medveda, kateri ima dva spremljevalca, ktera tudi biča z rokama deržita. Rama — Radogost je venčan v znamenje mladoletne evetne dôbe, na herbtu pa ima dve čaplji ali dva žerjava, tista ptiča, ktera po svojem prihodu oznanujeta topli jari čas ³⁾.

¹⁾ Gruter stran 825, Nr. 11.

²⁾ Glej Bohlen „Indien“ I., 227.

³⁾ Glej podobo v bukvah „Kärnthens römische Alterthümer in Abbildungen von Jabornegg und Christallnigg“. II. Heft.

gospodarske, obertnijske in národske.

Izhajajo vsako sredo in saboto. Veljajo za celo leto po pošti 4 fl., sicer 3 fl.; za pol leta 2 fl. po pošti. sicer 1 fl. 30 kr.

V Ljubljani v sredo 9. januarija 1856.

Pripomočki zoper dragino.

(Dalje.)

3. Veliko se dá prihraniti pri klaji (kermi) živinski. Koliko milijonov centov naj bolje merve (sená) potepá živina vsako leto po nemarnosti poslov, ako jim je bolj pri rokah kakor stelja; koliko tisuč in tisuč centov se je potrosi po hudobnih poslih, ki imajo iz službe iti, češ, da naj bi je njih naslednikom zmanjkovalo! In sto družih potrat je še. Koliko ovsa, koruze in sploh žita se potratijo zato, ker se popred z mašino ne zdrobí (šrota). Na enega konja se na leto rajta 60 vagánov ovsa, ako se mu po navadi cel ali nezdrobljen zobati daje; ako se mu pa poklada zdrobljen (šrotan), se ga prihrani na leto četerti del, to je, 15 vagánov. V našem cesarstvu se šteje 3 milijone kónj; tedaj bi se po tem takem čez leto prihranilo 45 milijonov vagánov ovsa ali 90 milijonov forintov (goldinarjev).

To je veliko dnarja, ki se potrosi, da nikjer ne za-leže, ker se po nemarnem zameče med gnoj. Lahko bi se ta dnar občinstvu prihranil, ako bi ravnali gospodarji tudi pri nas, kakor ravnajo na Angležkem, kjer na mašinah meljejo vsako žito, ki ga pokladajo živini *).

4. Dokaj dokaj bi se dalo tudi prihraniti, ako bi vse zaméčke pri gospodarstvu v prid obračali. Sto in sto stvari je, ki se pogublajo, namesto da bi se porabile za gnoj, kateri pomaga polju k rodovitnosti in obilnišim pridelkom. Pa veliko stvari je tudi, ki bi se dale v živež ljudém ali živini obrniti, sedaj pa grejo v zgubo. Le eno tako stvar hočem tu v misel vzeti, namreč izrobkane ali prazne turšične storže (Maiskolben), kateri se ali na gnoj mečejo ali k večemu v peč. Po skušnjah c. k. štajarske gospodarske družbe **) je gotovo, da iz enega centa izrobkanih suhih storžev se naredí 33 funtov lepe moke za živež človeški, 23 do 29 funtov pa debele moke za živino. — Gosp. F. Šrank, oskerbnik neke fabrike v Ptujem na Štajarskem, je našel napravo, po kateri zamore z majhnim dnarjem vsaki mlinar pri vsakem mlinu, če ima le dovolj vode, kamen tako napraviti, da melje suhe storže, katerih v eni uri zmelje 8 vagánov ali en cent za 9 do 18 kr. Gosp. Šrank je na to najdbo vzel patent, in za 10 fl. vsakemu to najdbo razodene.

Tako zdrobljeni (šrotani) storži se dajo prav dobro porabiti za živinsko klajo. Kdor pa iz tega drobú (šrota) želi moke, ga zamore dati v vsakem navadnem mlinu v moko zmleti, kakor se rež melje, in pri tem dobí 56 do 62 funtov moke in 16 do 22 funtov otrobov iz centa storžnega drobú. Če tudi stroške drobljenja za 3 do 18 kraje. odštejemo od vrednosti, ki jo ima cent drobú iz storžev, je ta še zmiraj 1 fl. 22 kr. do 1 fl. 37 kr. vreden. Če dalje rajtamo, da cent tacega drobú v moko zmletoga veljá 30 kr., ostane tedaj še zmiraj 52 kraje. do 1 fl. 7 kr. čistega dobička, ki ga gospodar iz mlina nese v moki, ki jo je dobil iz praznih turšičnih storžev.

*) Tu in tam imajo gospodarji, toda redki so, take koristne mašine (drobače), kakor se tudi na pristavi c. k. gospodarske družbe na Poljanah v Ljubljani vidi.

**) V lanských „Novicah“ so bile te skušnje natanko popisane.

Vred.

Ako pomislimo, da navadni mlini marsikrat brez dela stojé in da ob tem času eno kolo v 24 urah z zmlenjem turšičnega storžnega drobú 2 fl. in pol zaslužiti zamore, je pač lahko zapopasti, da se na vsako stran splača ta mletev.

Lahko rečemo, da v našem cesarstvu se vsako leto pridela 15 milijonov centov turšičnih storžev, kateri imajo okoli 4 milijone centov živeža v sebi, ki je vreden blizo 25 milijonov fl. Vsi ti pa grejo brez koristi na gnoj ali le malo zdajo pri kurjavi.

Če rajtamo, da en človek potrebuje na dan 2 funta živeža, bi se po tem takem naj manj 2 milijona ljudi skoz 100 dni ob času potrebe preživiti dalo s to moko, ktera je za žgance in polento ravno tako pripravna kakor navadna turšična moka, le da se mora bolje soliti in zabeliti. Za kruh sama ni dobra; ako pa se pomeša s polovico režene ali pšenične moke, se pa speče kruh tako dober, da v marsikterih deželah našega cesarstva tacega nimajo, in vendar ne veljá funt tacega kruha več kakor 2 kraje.

Poglejmo sedaj vse to, kar bi se v našem cesarstvu prav lahko prihraniti dalo, namreč 72 milijonov fl. s sejavniciami, 81 mil. fl. z mlativnicami, 36 mil. fl. z čistejši mlačvi žita, 90 mil. fl. z drobljenjem žita za živinsko kermo in 25 mil. fl. z obračanjem praznih turšičnih storžev za drob in moko, — tedaj vidimo, da 304 milijone gold. bi znašal prihranek vsako leto.

Tako pa grejo v zgubo, zakaj? Zato, ker sejemo žito kakor veter, — ker klestimo s kolom po snopih, — ker vrabce in mergoljince pitamo z zernom, ki nepovžito gré z blatom vred od živine, in ker ošabno z nosom mērdamo čez izrobkane turšične storže. Če hočemo biti dobri gospodarji sami sebi in pa koristiti domovini, — če hočemo vredni biti častnega imena, da smo „dobri gospodarji“, in če si hočemo kaj premoženja pridobiti, je prvo: da nismo zapravljivci v nobeni stvari, da lovimo vsak dobiček, ki nam je gotov po skušnjah novega časa, ki ne pravi več:

„Poj, poj,
Tiček moj!
Kakor si pel“,

ampak nam resno na uho trobi:

Drugi časi,
Druga viža!

(Dalje sledi.)

Za obertništvo.

Rogu, posebno pa česavnikom ali glavnikom lepo černo barvo dati.

Navadno glavnikarji (Kamm-Macher) namakajo česavnike ali glavnike (kampeljne) v zmes, ktero napravljajo iz ugašenega apna in tiste svinčenine, ki se menig imenuje; če leže glavniki skozi 12 ali 24 ur v ti namaki, so lepó černi; potem jih umijejo z ekisano vodo, jih posušé in likajo (polirajo). Rog na to vižo lepo černo pa ima to napako, da pozneje žveplenokisli svinec na glavnikih iz sebe paha.

Prof. Wagner pa je zdaj nekaj našel, da se ti napaki v okom pride, zraven pa prav lepó černo strojen rog dobí. Za glavnikarje je ta najdba važna. Takole naj delajo: 8 lotov živega srebra naj v merzli hudi so-

gospodarske, obertnijske in národske.

Izhajajo vsako sredo in saboto. Veljajo za celo leto po pošti 4 fl., sicer 3 fl.; za pol leta 2 fl. po pošti, sicer 1 fl. 30 kr.

V Ljubljani v saboto 19. januarija 1856.

Pripomočki zoper dragino.

(Dalje.)

V poprejšnih sestavkih smo spolnili prvi del svoje naloge, in bravecem svojim pokazali, kako se zamore z varčnostjo veliko prihraniti pri gospodarstvu, kar brez nje v zgubo gré. Sedaj pridemo na drugi del svojega namena, namreč k temu, kako naj bi delali, da nam bo zemlja obilniše pridelke donašala.

Bogu samemu je bilo mogoče svet vstvariti iz nič, al noben človek, nobena žival, nobena rastlina ni v stanu iz nič kaj narediti. Da zemlja rodi, ji je treba tistih stvari, iz katerih v pravi in dostojni razmeri raste to in uno. Zemlji moramo pred vsem moči dati, da zamore biti rodovitna.

S katerimi stvarmi pa se pospešuje moč in rodovitnost zemlje? utegne vprašati kdo. Ali s solitarjem kiliškim, ali s tistim gnojnim prahom, ki se ljudem priporoča, da čudeže dela v zemlji, ali s kako drugo dragoceno robo?

Gorjé kmetovavcem, ako bojo gnoj v škatljicah kupovali!

Kdor hoče umno gospodariti, se mora vésti po skušnjah djanskih kmetovavcev, katerih um je razsvitljen po pravilih, ktere jim daje učenost kmetijstva.

Tisučletne skušnje nas učijo, da pesek, ilovca in apno so trojna podlaga rodovitne zemlje; one nas dalje učé, da le prava razmera zmešane te trojne zemlje dela zemljiša rodovitne in da vsaka le sama za-se ali nič ne rodi ali celó malo.

Dosihmal je pa kmetijska učenost in kmetijske skušnje še niso tako deleč prignale, da bi po številkah natanko zamogli povedati: koliko je apna, koliko je peska, koliko pa ilovce potreba, da je zemlja bolj ali manj rodovitna. Vendar nas te skušnje sploh učé, da je ilovce treba pri-mešati prerahli in suhi zemlji, peska ali apna pa težki, vlažni in merzli zemlji.

Gospodarji v severnih krajih Europe, ki imajo pešene zemljiša, so si že davnej zapomnili ta nauk — tedaj vsakih 10, 15 ali 20 lét lapórijo svoje polje, to je, laporja ali soldana vozijo nanjive, v katerem dobí zemlja ilovce in apna.

Gospodarji na Angležkem v tistih krajih, kjer je zemlja debela, težka in vlažna, imajo za polje nalašč peči napravljene, v kateri žgó apnjenik, da z apnom potem popravljajo polje; apno rahlja debelo zemljo, ji jemlje mokroto, jo greje, spuša zrak v njo, da je pridelk potem na nji dvojni.

Gospodarji na Nizozemskem imajo parnice, to je, take mašine, ktere goni vodeni sopár, da ž njimi morje na suho devajo, mlakužo in pesek iz njega jemljejo in vse to vozijo na njive, da zemljo rodovitijo.

Vsega tega pa vidimo pri nas celó malo ali skor nič! Še mlakuže iz bajerjev in grabnov, še cestnega blata ne vemo rabiti, čeravno je jasno kot beli dan, da po vsem tem se rodovitnost njiv, senožet, vinogradov itd. obilo povzdigne.

In kako je v našem cesarstvu z mokrimi senožeti in drugim mokrim (vohkim) svetom? Drenaža, tako koristna, je še tako malo vpeljana, da to, kar se je dosihmal storilo, ni v nobeni razmeri s tem, kar je še storiti. Dokler pa ne

bomo svojih zamočenih, kislih senožet osušili in dokler presuhtih ne bomo močili, ne bomo povzdignili živinoreje, in tako dolgo bo cesarstvo naše vsako leto blizo 9 milijonov goldinarjev v ptuje dežele pošiljalo za klavno živino in kože. Naj se še tako živo in iskreno gospodarjem priporoča, naj bi na njivah sejali več detelje in trav; naj senapiše s temi priporočili toliko papirja, da bi ga deset hlapov peljati ne moglo, — vse to ne bo nič zdalo, dokler bojo na milijonih oralih travnikov regljale žabe in one tu gospodinile, kjer bi imela rožnata trava rasti!

Včasih pa je podlaga ali spodnja parst zemljiš prava; tudi svét ni moker, in vendar zemljiše ni kaj rodovitno, je le za nektare sadeže dobro, pa še ti, če je leto le kolčikaj deževno, medleti začno in rumenkasto barvo dobivajo. Kako to? Zato, ker je ali perst ali berna (Dammerde) preplitva, ali ker spodnja zemlja ne spuša vode skozi in je zemljiše ravno polje. Zemlje, na katero nas je Stvarnik posadel, ne moremo raztegniti, naj se človeški rod tudi pomnoži kakor zvezde na nebu ali pesek v pušavah. Razširiti tedaj svojega posestva ne moremo ne na dolgo ne na široko, — al več persti ali berne si zamoremo napraviti in tako množiti pridelke.

Da naj bi se napravljalo z globokejim (se vé pa da le s primerno globokim) oranjem več rodovitne zgornje persti, je bilo že velikrat in dobro priporočano, al če iščemo plugov za globoko oranje (Untergrundpflüge) matik, krampov itd., ki imajo djansko izpeljati to, kar o tem umno kmetijstvo tako živo priporoča, bomo našli le malo sledú, da se ta važni nauk prijema naših gospodarjev. Marveč vidimo pogostoma, da na peščenih zemljiših delajo ozke kraje ali ogone, na katerih spravljajo perst skupaj, da je saj toliko pridobé, da zamore žito s plitvimi koreninicami v nji rasti. Vsak vé, da na vožni cesti, na ulici, kjer leto in dan ljudje sem ter tje hodijo, nič ne raste kakor terpotec in toškovec, in vendar nas to ne zmodrí, da bi leto za letom ne orali po starem kopitu enako globoko, da bi ne teptali spodnje zemlje v terdo skorjo in tako sami sebi v škodo ne hodili. Če je na to vižo spodnja zemlja terdo poteptana, ker le zgornjo perst plitvo rahljamo, se nabera mokrota spodaj, ta pa dela merzlo zemljo in vse skupaj brani zraku, da ne more globoko skoz in pod zemljo. In vendar je na gorki spodnji zemlji sila sila veliko ležeče; saj to vsak vertnar vé; zakaj mu rastejo na njegovih gredicah vse rastline tako veselo in hitro? Zato, ker spod poklada vroči konjski gnoj, ki poganja življenje vsih rastlin, da je kaj. Če bi kmetovavci mogli svojim njivam ravno tako gorko podlago dati, bi zamogli na njih ravno tako dvakrat in trikrat v letu pridelkov imeti, kakor jih imajo vertnarji. (Dalje sledi.)

Odgovor na gosp. Ferd. Šmidovo vprašanje zastran malih ptičkov.

Zlo sem se čudil nad versticami gospoda Ferd. Šmida v 103. listu lanskich Novic.

Pri nas nam ne manjka ne malih ne večjih ptičev. Naše kopnice so ž njimi dobro obsedene. Posebno veliko je pa ljubih šinkovcov, sternadov in sinic, ktere nam prav

gospodarske, obertnijske in národske.

Izhajajo vsako sredo in saboto. Veljajo za celo leto po pošti 4 fl., sicer 3 fl.; za pol leta 2 fl. po pošti, sicer 1 fl. 30 kr.

V Ljubljani v sredo 23. januarija 1856.

Kdaj je živina gojzdom naj bolj škodljiva, in kateremu lesovju?

Škodo dela živina v gojzdih (šumah), ker objeda in odjeda mladje ali da mlade klice poteptá, po sterminah pa tudi perst ruši.

Koza objeda in odjeda naj raje mladje, berstje in listje, zato je mlademu zarodu tako škodljiva; za njo pa so konji naj bolj škodljivi, ker ogrizujejo tudi že večje drevesica. V nizkih gojzdih so ovce bolj škodljive kot goveja živina, zato naj se, če je le potreba velika, ovce še le potem pušajo v gojzd, kadar je lesovje že njih gobcu odrastlo. Prešiči res tudi niso brez škode, ker rijejo po zemlji in spodrivajo marsiktero mladje pa tudi drevesno seme zobljejo; pa vendar brez vse koristi tudi niso, ker rahljajo zemljo, da seme lože kalí, zraven tega pa tudi poberajo gojzdom škodljive merčese. Ko je gojzd že gobcu živine odrastel, to je, da živina ne more berstja in perja več doseči, ni živina več tako škodljiva, zlasti če med drevjem raste dobra trava; le koza ni zadovoljna z njo; ona vendar naj raje sega po listji in objeda celó skorjo starejega drevja. Kadar se goveda z ovcami vred pasejo, terpi gojzd še večjo škodo kakor takrat, kadar se le same goveda ali same ovce pasejo, ker goveja živina le redko tam kaj objeda, kjer so se ovce pasle ali pa le okoli hodile. Sploh naj bi se zapomnilo to prav dobro, da naj se živina nikoli na enem kraju dolgo ne pase, ker gojzdana paša nikoli brez škode ni.

Hojevje terpi naj več škode spomladi mesca majnika, kadar se mlado berstje prikaže; kadar je to že bolj olesenelo, takega terjega mladja ne objeda živina tako rada; ravno taka je tudi z listnatim drevjem; kadar je to bolj terdo, se ga ne loti tako rada, kakor mehkega spomladi; sploh sega živina po mokrem in rosnem listji raje kakor po suhem. Če se tedaj v takem času živina goni v gojzd, kadar mu je naj manj škodljiva, zamore gojzdana paša gospodarju za kratek čas v veliko pripomoč biti, kadar mu klaje primanjkuje.

So pa nekatere drevesa, od katerih je znano, da jih živina kaj rada objeda, memo družih, katerih se le v naj večji lakoti loti. Treba da gospodar to vé.

Čez kateri les gré živina naj raje? — Čez jelko, jesen, jagnjed, brest, lesko, lipo, hrast in javor.

Kterih se pa loti le v naj večji potrebi? — Jelše, breze, smreke, bora in mecesna.

Če je tedaj v mladem gojzdu med obilnim drugim lesom, kterege se rada ne dotakne, le malo tacega, ki ji je po volji, se vé da gorjé potem temu!

Iz vsega tega, kar smo tú po gotovih skušnjah razložili, je pač očitno, kako veliko je za obvarovanje mladega zaroda na tem ležeče, v katerem času se živina spuša v gojzd, in da spomlad je naj nevarniši čas za to, in da takrat dela naj večjo škodo. Allg. L. u. F. Z.

Pripomočki zoper dragino.

(Dalje.)

Rodovitnost zemlje pomnožuje obila, bogata perst. Naj od tega kaj povemo svojim bravcem.

Kdor koli se je oziral po gojzdih, je imel priložnosti dovelj zapaziti, da v gojzdih, kjer se še nikoli les sekal ni, pa tudi v taci, ktere oskerbuje umen gospodar, se nahaja plast černe persti, v kateri ne raste le samo les prav čversto in veselo, temuč tudi mnogo drugo rastlinje. Pojmo na Pohor, na Nanos in druge planine, in vidili bomo kako lepo zelje ondi pridelujejo brez gnoja! Ta črna rodovitna perst se je kadaj, ko se je malo lesa in stelje potrebovalo, prav na debelo delala; ako je sedaj tolikšne ne vidimo, nam pač ne bo treba dolgo uganovati: za kaj ne. Deževje je splavilo perst z gorá in jo nanese v doline, kjer je ta nanós naj sedaj rodovitniša zemlja.

Ako slujete ogerska in marska kot naj rodovitniši deželi, — ako Oggersko še današnji dan gnojí trud in pot kmetovavcov sosednih dežel, je vzrok temu le lega teh blagoslovljenih dežel. Oggersko in Marsko ste tiste velike nežke, kamor so z okoljnih gorá in planin hudourniki nanese rodovitne persti na kupe.

Pa ne le nekaj je tako bilo. Tudi dan današnji gledamo — roke križem deržeč — kako plohe spirajo naše njive in ngrade in jim jemljejo neprecenljivo bogastvo. V Evropi edino le kmete v saksonskem Altenburgu vidimo, kako pridno napravljajo jarke in grabne, v ktere vjemajo mlako, ktera iz gorá dere, in kako lepo s to vlovljeno mlakužo rodovitijo svoje polja.

To pa še ni vse. Med kamnjem in živaljo je še neka stvar vmes, ktera redí živino, ker kamen ji ni živež. Ta sredna stvar je rastlina, ktera živi od persti, od ktere pa potem živi žival. Kdor tedaj skerbí za rastlinstvo, skerbí za živalstvo in po tem spet za rastlinstvo. Zato so tisti gospodarji naj umniši gospodarji, katerim so čeva naše domače živine naj bolja gnojna fabrika, kateri gnoj pridno naberajo in spravljajo, — kateri živino namesto na paši v hlevu redijo, — kateri imajo ceste razdeljene na dele, iz katerih poberajo gnoj, — kateri povsod le gledajo, kje bi ga kaj vlovili.

Kako narobe svet je pa v tem marsiktero gospodarstvo! Kako nečimerno se tú in tam ravna z živinskim gnojem; koliko tega naj boljšega cveta steče po ulicah in se ga pogubi v nič, — koliko ga gré v zgubo, ker ga dež spira ali sonce sožiga! Vsega tega pa ne vidimo in nočemo viditi! Zlo enaki so taki gospodarji takim, kateri fanta lové in pretepajo, če jim je splezal na jablano in jim pobasal kake dve jabelki — cele koše pa jih dajo dobrovoljno gosencam pozobati!

Smešno je pri vsi potratu, ktero uganjamo z domačim gnojem, ako vidimo in slišimo, kako ravno tisti, ki dajo na cente naj boljše gnojnice v zgubo iti, hrepené po novih, umetno napravljenih mešancah, ktere naj bi jim namesto vale naj boljši domači pridelk. Taki želé iz snega sladkor ali moko delati!

Spoštujemo kmetijsko vednost, ktera nas povzdiguje na višjo stopnjo znanstva, pa ne prezrimo tudi nikdar proste domače skušnje, ktera tako umevno k nam

govori, kaj nam je storiti, da pomnožimo, kar imamo, in se obvarujemo, saj kolikor je moč, tistih nadlog, s katerimi žugate dragina in lakota. (Dalje sledi.)

Starozgodovinski pomenki.

Kje je stal stari Santicum?

Ko sem prebiral zemljopisni sostavek od krajske dežele v poslednjem letnem sporočilu realne ljubljanske šole, izdanem po gospodu vodju M. Peternelu, se mi nagloma vsili misel: Češ, tukaj bo morebiti se našel še dokaz za stari Santicum, da je stal na Krajskem. Kdor namreč nekoliko zna staro zgodovino naše dežele krajske, tudi vé, da Schönleben in Linhart sta Santicum rimskega časa iskala v Kranji; povedano pa je že tudi bilo, da koroški zgodovinoslovci Santicum vlečejo v bližnjico beljaško. Pa doslej še nihče ni pristavljaj gotovih dokazov zastran svoje misli od starega Santika, razun da je navedal potopis Antoninov, kjer je cesta iz Akvileje v Virunum, pri Gospejsveti poleg Celovca, tako zapisana: Aquileja XXX. m. p. Via belloio XXIV., Larice XXVII., Santico XXX., Viruno. S to versto nekdanjih postaj se sicer uteguje tako lahko za Sočo čez Bovec in Beljak, kakor čez Černiverh, Loko in Kranj priti na kraj nekdanjega Viruna. Vendar tiste, kateri Santikum stavijo proti Beljaku, bi znal kdo vprašati: čemu da bi bila na ravno tisti cesti druga versta postaj pri Antoninu, in druga v Peutingerjevi tabli, ktera šteje kraje ad Silanos, Tasinemetum, Saloca? Sicer je gosp. Terstenjak mesto Santicum razlagal po slovenski koreniki san, Lindwurm; pa sedanji kraj Lind blizo Beljaka se po slovensko zove Lipa, kakor piše gosp. Kozler. Toraj tudi omenjeni dokaz ni veljaven. Kaj tedaj bi se dalo bolj-ših dokazov za lego starega Santika napeljati?

Meni se zdí, da zaznamki starega zemljopisca Ptolemeja zmiraj še nekaj veljajo, kadar on piše: to mesto stoji pod to stopnjo daljave in pod to stopnjo širjave. Gotovo ima to več dokazavne moči v sebi, kakor pa beseda sedanjih pisateljev, kateri pravijo: to mesto je blezo tukaj stalo, uno pa morebiti tamkaj. Res da zemlja nekdanji čas ni bila trigonometriško premerjena, kakor sedanje dni, pa nekakošne mere in stevilike so znali že tudi Rimljani. Ptolemaj tedaj stavi mesto Santikum pod 36° daljave in 45° 30' širjave, Emono pa pod 36° in 45° 20', in Virunum pod 36° 40' in 45° 45'; po takem kraj Santicum ni bil deleč od Ljubljane, pa proti severju ležeč, kar prav za prav kaže na sedanji Kranj. Drug dokaz za tako lego mesta Santika se ponuja v omenjenem letnem sporočilu realne šole, kjer gosp. Peternel popisuje na strani 13. nekdanjo tovarno pot iz Goriškega proti Gorenskemu in dolejnemu Korotanu. On tamkaj piše, da tista pot je kdaj bila nar krajši in boljši čez juliške planine, in je hodila za Sočo do Kanala, potem za Idrico blizo Cirkne, od ondod čez višine na Staro Oslico in doli na Trebijo, dalje pa za Poljanšico do Loke, odtod pa na Kranj, in čez Ljubelj ali čez Kokro na Koroško; in še se sled te stare tovarne poti po gojzdih zna po dva sežnja na široko. Dasiravno gosp. Peternelova beseda bolj velja za poslednji čas, preden so bile sedanje vozne ceste narejene, se mora vendar od druge strani pomniti, da prejšnje tovarne poti so se nar raji tistih krajev držale, po katerih se je že v nar starjih časih hodilo ali tvorilo.

Da pa kraji, po katerih je hodila omenjena tovarna pot, v rimskem času niso bili neznani, pričajo marsiktere v tej meri najdene starine, na primeru, pri Cerkni so našli rimske dnarje, pri Loki kamen z napisom in zraven še starih denarjev, pri Kranji rimsk napis na kamnu in rimske dnarje, verh Ljubelja pri sv. Leonardu ravno tako, v Kokri pa rimskih dnarjev. Od tega pričajo Schönleben (Apparat. str. 221), Valvasor (bukve II. str. 258), in naznanila ljubljanskega zgodovinskega društva. Mnogoteri taki spominki so že sicer zgubljeni, drugi so še morebiti semtertje pod zem-

ljo, drugi pa so pozabljeni, ker jih nihče ne oznani. Ako sodimo po unih znanih spominkih, bi bil rimski kraj Bellojum stal pri Kanalu ali Vučah, Larix pri Cerkni, in Santicum pri Kranji. S temi kraji se tudi snida število rimskih milj, ako jih primerjamo s sedanjo daljavo imenovanih krajev. Znano je namreč, da 5 rimskih milj daje 1 sedanjo zemljopisno; tedaj XXX. r. m. ali 6. z. m. kaže blizo Kanala, XXIV r. m. ali 5 z. m. na Cerkno, XXVII r. m. ali 5 1/2 z. m. na Kranj, in spet XXX r. m. ali 6 z. m. unstran Celovca (saj poštna mera pri pismih se med poslednjima krajema tako določuje).

Tako bi utegnila biti krajskemu mestu čast rešena, da je bilo že nekdanj rimski postaja. Da je bilo to mesto v srednjem veku nekaj časa sedež krajskih mejnih knezov (Markgrafen der Chreinamark) terdijo zgodovinarji; vendar je nakako žalostno, da do slej niso stare pisma (Urkunden) znane, ktere bi za to reč bolj očitno pričevanje dajale. Iz poznejega časa, namreč iz 14. in 15. stoletja se sicer mnogo pisem hranuje v zbirkah ljubljanskega muzeja in zgodovinskega društva; morebiti se bodo sčasoma še starji listi našli. Nar starji pismo vem do slej od l. 1226, v katerem je beseda od farne cerkve v Kranji in njenega duhovnika Petra; za čas, v katerem je bila ondi sedanja gotiška cerkev zidana, sem komaj zvedil po posebnem pismu do prijatla (gosp. Miroslava Hudovernika), kterege s tem očitno hvallim; poprejšnje prošnje v „Novicah“ in v „Danici“ mi niso nič pomagale. Zdaj tedaj vem povedati, da je bila gotiška cerkev v Kranji l. 1491 postavljena. Hicinger.

Ženitnine Slovincov na Krasu.

Spisal Franc Bunc.

Tudi mi Kraševci imamo pri ženitovanji svoje šege, ktere so našim sosedom Ipavcom zlo enake. Po mislih naših ljudi je edini čas ženitovanja ob sv. Martinu in o pustu.

Ugodne priloznosti, da si išče in najde ženin nevesto, so naši kraški sejmi, kateri se začnejo na dan sv. Jurja in terpé do zahvalne nedelje. Ob teh sejmih se opravlja služba božja, in bližnja in daljna žlahta obiskuje svoje ljudi, prijatle itd.; shaja se pa posebno tudi mladina in se tukaj soznanja.

Ko sta fant in deklina svoje serčne zadeve med sabo poravnala, poišejo stariši na prošnjo fanta kakega prijatla svoje bližnje žlahte ali kakega družega za to opravilo pripravnega moža, kterege zovejo „snubač“. Snubač se naravi k starišem izbrane neveste in jim pové, zakaj je prišel, in kdo ga je poslal. Je starišem neveste ponudba vseč, se podasta oče in mati neveste, pa še kakošen naj bližnji žlahtnik k novicu (ženinu) „na razgled“. Pri kozarcu vina in spodobni južni odločijo dan „za komplavat“ ali „za glihengo“. Ko dan „glihenge“ napoči, se podajo fant, oče njegov in nar bolji prijatelj bližnje žlahte, kar se navadno enmalo pred nočjo zgodí v hišo neveste. Pri večerji, ktera se s štruklji konča, se pogovarjajo: koliko bo oče fantu premoženja pripisal, koliko bode nevesta dote imela, kakošno balo bo v hišo prinesla, in večkrat tudi „dan lebenge“ ali poroke odločijo.

Malo dni pred poroko gré nevesta po bližnjih soseskah nabirati darov za „balo“. Dan pred poroko pride novic z enim ali dvema tovaršema po nevestino balo z vozom, v kterege sta vola vprežena, ki sta s cveticami ovenčana. Pred obedom cenijo večkrat žensko opravo, ki jo misli zaročnica seboj vzeti, od naj manjega do naj večjega, in ko vse skup v skrinjo zložijo, se usede mati neveste na skrinjo, in je ne dá iz mesta ganiti, dokler novic ne daruje križavca ali naj manj goldinarja. Pri odhodu bale podá novic šibo ali bič nevesti, da vola požene; potem pa vozi „volár“, ki dobí za to ruto in hleb belega kruha. Verh voza sedí pa brat neveste, kateri opleteno kokoš v rokah derží.

Kadar pride dan poroke, se začnejo svatje, mladi in

gospodarske, obertnijske in národske.

Izhajajo vsako sredo in saboto. Veljajo za celo leto po pošti 4 fl., sicer 3 fl.; za pol leta 2 fl. po pošti, sicer 1 fl. 30 kr.

V Ljubljani v saboto 26. januarija 1856.

Pripomočki zoper dragino.

(Dalje.)

Povedali smo svojim bravcem v poslednjih dveh listih, kako se dá zemlja sploh rodovitneja narediti in na nji več pridelati.

Kako se pa to zamore hitreje doseči, bomo tu še povedali pripomočke že za to leto.

1. Koruza (turšica, debelača) je med vsim žitom naj več vredna. Priporočamo jo že veliko let in prepričali smo se, da tudi v merzlejših krajih dobro plenja. V goratih krajih naj se ji odločijo sončni in vetrov bolj obvarovani kraji, in za seme naj se vzame tista sorta, ki bolj zgoodej zori in je drobnegazerna. Ne bomo nadalje razlagali, da ni nobene fruge, ktera bi kmetovavcu toliko vergla kakor turšica, in da ravno s tem, če bi se prav veliko turšice sadilo, bi bili naj bolj lakote in dragine obvarovani, zlasti ako bi med koruzo še zgodnji fižol ali zgodnji bob sadili. Kmetom, ki nimajo veliko zemlje, moramo to posebno živo priporočati, ker fižola ali boba se med turšico 6 do 12 vagánov na oralu (johu) pridelata.

2. Noben sad ni od kmetovavcov dosihmal tako zanemarjen bil kakor laška ali papeževa repica (Topinambur), čeravno smemo reči, da ni sadú, ki bi bil tako s slabo zemljo zadovoljen kakor je ta repica; ona rodi na zlo pešeni, pusti zemlji obilno, če se ji zemlja le saj naj manj za 1 čevlj izorje, da zamore s svojimi koreninami se razširiti. Če tako pusto zemljo globoko orjemo, in kadar pervikrat papeževo repico sadimo, k vsaki enmalo gnoja veržemo, zamoremo tudi na takih zemljiših kaj pridelati, na katerih dosihmal ni nič rastlo. Res čudno je, da pametni možje zamorejo po ptujih sadovih: po makvi, papiti, dioskoreji ali jamsu, po asfodilu hrepeneti, — to kar imajo pred nosom, pa zanemarjati!

Prašajmo umne kmetovavce: kateri sad sterpi tudi čez zimo na polji? ktereга zamoremo spomladi, kadar koli ga potrebujemo, iz zemlje vzeti, in je za ljudi in živino dober, tudi za žganjarije pripraven in se sam po sebi množi? — in dobili bomo odgovor, da noben drug kakor laška ali papeža repica.

3. Skušnje so poterdile, da bob med krompirjem se kaj dobro obnaša, da varuje krompir bolezní, uši se pa na taciñ njivah tudi boba ne lotijo. Okrogli bob (konjski bob) je veliko bolji in tudi tečniši od plošnjatega (svinjskega boka), tedaj naj se okrogla sorta sadi.

4. Seme pri vsih pridelkih večkrat preminjati, posebno pa seme jemati iz taciñ krajev, kjer se kak sadež posebno dobro obnaša, je pravilo (regelca), ktero naši gospodarji, razun lanú in detelje, še vse premalo obrajtajo, čeravno bi lahko spoznali, da z večkrat premenjenim semenom se dajo obilniši in boljši pridelki doseči.

5. Kako silo dobra je drenaža za mokre zemljiša, ne učé le skušnje na Angležkem, temuč tudi na Francozkem, v Belgii, na Pruskem, Avstrijanskem itd. — al nikjer se ta koristna poprava tako počasi ne razširja kakor v Avstrii, ker le posamni posestniki večjih zemljiš so dosihmal svoje močirne zemljiša drenažili in tako njih rodovitnost pomnožili. So res mnogi zaderžki, ki overajo to veliko

veliko dobroto kmetijstva, al vsi zaderžki se dajo odpraviti, če je le resna volja za zboljške poljedelstva. Gospodarske (kmetijske) družbe zamorejo o tem naj več storiti, če vdinjajo inženire za drenažo, če se učenci kmetijskih šol tega učé, če skerbé za napravo drenažnih mašin in izdelovanje drenažnih ceví. Gospodarske družbe zamorejo na ti poti več doseči, kakor če izdajajo še tako obširne popise tega, kar se je govorilo v dolgočasnih zborih, — tudi razstavljanje živine na ogled, darila (premije) za naj lepšo živino in marsikaj enacega je dosihmal še prazna slama. Živinoreja se bo povzdignila brez razstavljanja, brez ogledovanja in brez premij, kadar bo dobre klaje dosti; dokler pa imajo gospodarji za svojo živino premalo klaje in še to kislo, tako dolgo bojo le mlinarji, olarji in žganjarji se šopirili s svojo živino pri očitnih razstavah in premije vlekli, drugod pa bo hirala živinoreja in leto za letom bo šlo 5 milijonov gold. za klavno živino in 3 milijone gold. za sirove kože v ptuje dežele iz našega cesarstva.

6. Kadar je slabo vreme za senó in otavo, kaj počnejo večidel naši gospodarji? Roke derže križem in tožijo in godernjajo, da je letina slaba. To je vse. Da bi pa mislili, prevdarjali in delali, in da bi pomanjkanju klaje v okom šli s tem, da bi sejali ječmena, koruze, prosa, metelke (lucerne ali nemške detelje), da bi sadili buč, graha, repe itd., — na vse to pa le malokdo misli. Rež je kaj dobra klaja, če se pokosi, kadar začne v klasje iti, in se potem s slamo v dolgo rezanco izreže. Če se košata rež (Staudenroggen) od srede augusta do srede septembra seje, se dá še tisto jesen za klajo pokositi ali pa je za ovce obila paša. Če smo njivo dobro pognojili, kjer smo rež za klajo sejali, zamoremo na njo prihodnje leto mesca majnika turšico saditi, in potem takem bomo klaje pridobili, da bo kaj, in ne ene žetve nismo zgubili.

Bučé in metelko (nemško deteljo) za živinsko klajo naši gospodarji še vse premalo porajtajo. Res je, da buče hočejo imeti naj več gnoja, — al od nobenega sadú se na pusti zemlji z malo gnojem toliko ne pridelata kakor buč. „Se mešate — utegne kdo reči — da sedaj ravno narobe pravite, kar ste pred rekli“. Ne! To je takole: Bučne peške se sadé po 6 čevljev na dolgo in široko saksebi iu v vsako jamo se dene 5 do 10 funtov mastnega gnoja. Recimo, da iz ene sadíke izraste le dvoje buč po 40 funtov, tedaj se na oralu pridelata 3200 buč, ki vagajo 128,000 funtov ali 1280 centov, ktere so bile pridelane z 80 ali 100 centí gnoja. Kdor je potoval po doljnem Štajarskem, je lahko zapazil velike kupe buč poleg hiš; one so živež prešičem in govedom, ljudje jih jejo okisane kakor kislo repo, peške nabirajo, lušijo in delajo dobro olje iz njih. Štajarski gospodarji so mojstri v pridelovanju buč in njih rabi, zato ker so se do dobrega prepričali, kako koristne so, — ker vejo, da se med koruzo dobro obnašajo, pa tudi same sajene na pusti zemlji z malo gnojem naj večje pridelke donašajo. (Dalje sl.)

Potovanje po okrajnah natoroznanstva.

Železo.

Železo je najbolj znana, najbolj koristna, pa tudi naj bolj razširjena kovina na zemlji, ker je potrebujejo vsi

gospodarske, obertnijske in národске.

Izhajajo vsako sredo in saboto. Veljajo za celo leto po pošti 4 fl., sicer 3 fl.; za pol leta 2 fl. po pošti, sicer 1 fl. 30 kr.

V Ljubljani v sredo 5. marca 1856.

Pomočki zoper dragino.

Konec iz lista 8.

Dozdaj smo razložili pomočke, po katerih si zamorejo kmetovavci na eni strani marsikaj prihraniti, na drugi pa si pomnožiti pridelke. Skusili bomo sedaj še omeniti tistih pripomočkov, po katerih bi zamogla vlada povzdigniti kmetijstvo in kolikor toliko zaježiti dragino.

1. Poglavitna overa kmetijstva, desetina in tlaka, je odpravljena. Da bo pa kmetijstvo čedalje bolj napredovalo, je treba v šolah pospešiti kmetijski nauk, ker vednost je tista čudodelna moč, ktera išče in najde tudi v zadregah saj nekoliko pomoči; hvale vredno je tedaj, da vlada upeljuje realne in kmetijske šole, ker one so podlaga umnega kmetovanja. Naj bi se tudi bogoslovci in učitelji ljudskih šol dobro izurili v kmetijskih vednostih, ker oni so aposteljni, po katerih gré djanski napredek kmetijstva po deželi.

2. Potreba je postave za obdelovanje senožet, ker dostikrat želi kak gospodar zamočeno zemljišče na suho djati, pa ne more, ker se ustavljajo nemarni in samoglavni sosedje in delajo sto in sto over.

3. Močenje senožet jim je velika dobrota in prav lahko bi se dalo to večkrat izpeljati, ko bi spet sosedje tega ne branili sosedu. Tudi take postave, kako bi se smela kakošna voda porabiti v ta namen, je sila potreba.

4. Postave za družino (za posle) potrebujejo gospodarji kakor riba vode.

5. Postave, ki varuje polje pred škodo malopridnežev, nam je ravno tako treba.

6. Nizka cena živinske soli je povsod in že davnej zaželjena.

7. V izhodnih deželah avstrijskega cesarstva manjka delavcov tako, da se na Ogerskem pogostoma primerja, da spod 2 gold. na dan ni delavca dobiti; v mnogih družih deželah cesarstva pa je toliko ljudi, da morajo stradati, ker zaslužka nimajo. Živa potreba bo, da na kakoršno koli vižo se bojo prej ali pozneje nove naselitve na Ogerskem, v Galicii, Bukovini itd. napravile, da bojo gorjanci iz Českega, Marskega in Šlezkega, ki nimajo domá živeža in so tedaj vsako leto dobrotnikom in pa deržavnemu zakladu na glavi, se tje preseljevali.

8. Po mestih živé ljudje skupoma in napravljajo dosti gnoja — pa škoda! da na milijone vrednosti ga steče po kanalih v vodo in se pogubi brez koristi. Škoda je silno velika, ker od enega človeka se na leto blata in scavnice rajta dobrih 8 centov. S poltretjim centom človeškega gnoja se pa dá pridelati en vagán žita, tedaj pridelal en človek s svojim gnojem na leto čez 3 vagáne žita ali 315 funtov kruha, ker iz vagána žita se zmelje 63 funtov moke, iz 100 funtov moke pa se speče 150 funtov kruha. Od 40 milijonov ljudi, ki jih šteje naše cesarstvo, jih živi blizo 10 milijonov v mestih, in ti naredé na leto okoli 80 milijonov centov gnoja, kateri je zadosti za pridelk 33 milijonov vagánov žita ali 31 milijonov centov kruha. — Da bi taki dobrotljivi kapitali se po nemarnosti ne pogubljali, naj bi vlada povsod ukazala, da naj se po mestih z gnojem tako ravna, da ne gré kmetijstvu v zgubo in da ne bo zdravju v škodo, kar ne more drugač biti, dokler se gnoj v vodo izceja.

Gospodarske skušnje.

(Kosé in serpove dobro in hitro klepati) smo že lani svetovali po novi znajdbi s hudičevim oljem. Sedaj zamoremo to bolj natanko povedati. 7 lotov prav hude žveplene kisline ali prav hudega hudičevega olja (koncentrirte Schwefelsäure) naj se zmeša s 4 funti vode; v to hudičevo vodo se pomoči kamen in kosa se potem z njim pogladi, in rezala bo, da bo kaj brez večkratnega klepanja, ki ga je sicer potreba. Dosti je potem za cel dan, ako se kosa le enkrat ali k večem dvakrat kleplje. Imenovana hudičeva voda se mora pa v svinčeni ali leseni posodi hraniti, ne pa v plehasti, sicer jo hudičevo olje razjé. Še bolje je pa, da ni treba velikrat brusa, ako se po podobi, kakor je brusivni kamen, naredí iz mehkega lesa (iz trepetlike ali topola je naj bolje, ker smola jelke omaže koso) brusivni les, kateri se pomoči v imenovano hudičevo vodo, kateri je pa bil se primešan prav droben pesek ali zmlet pešén kamen.

(Kuretina se sme brez škode na vert in polje spuščati) zjutraj prav zgodaj, dokler je še rôsa ali pa ob deževnem vremenu, ker takrat pridno pobera červice in drug merčes in ne razberska zemlje; še le, ko se je zemlja osušila in se je merčes v zemljo skrnil, preberska vse. Tudi race so rano zjutraj in ob dežji vertu koristne, ker po golih polžih strežejo. Purán pa je zelniku zavolj pobiranja gosenc bolj koristen kot najpridniša obiravka. Na sternišu pobira kuretina kaj marljivo plevélno seme vsake sorte.

Živinozdravilska skušnja.

(Mehurji na nogah kónj) so zoperna stvar, ker naredé, da mlad, še bolj pa star konj je dosti manj vreden. Navadne ojstre mazila, zavlečen trak, pa tudi razbeljeno železo malokdaj pomagajo in velike bolečine prizadevajo. Gosp. Sakel iz Leobna se je po večletnih skušnjah že pri zastaranih mehurjih prepričal, da pravo in čisto jesenovo olje (Eschenöl) gotovo prežene take mehurje. To olje se dober kup dobí v štacuni ali pa v apoteki; pervih 8 dní se vsaki drugi dan s tem oljem mehur dobro namaže, ko je bila noga popred z vodo umita in osnažena; pozneje je dosti, ako se namaže le vsaki tretji dan in mehur bo prešel kmali. Pa tudi potem, ko je mehur odpravljen bil, je prav, da se namaže še enkrat, da vnovič ne pride. Od tega olja se ni nobene škode bati. — Velik dobiček bi bil, ako se to olje res poterdi.

Novica za živinorejce.

Kakor smo v „Novicah“ že spomnili, bo letos velika razstava v Parizu, pri kateri bo mnogoverstna domača živina na ogled postavljena in naj lepša z darili obdarovana.

Ker so razun Francozkega tudi druge dežele povabljene se udeležiti te razstave in svojo živino tje na ogled poslati, se ji bo tudi naše cesarstvo pridružilo. C. k. gospodarska družba na Dunaji — v središču avstrijskega cesarstva — je vzela to reč v svoje roke in izbrala v ta namen poseben odbor, ki se je 18. in 20. dan p. m. snidel v